

IV. И. 986.

УНИЩОЖЕНИЕ
НА
Сръбската Тимошка дивизия
ПРИ
Криволакъ

ШУТЕНЪ.
Издание Ив. Лѣсичковъ.
1913.

Двѣ уводни думи.

Балканскиятъ съюзъ, който удиви Европа и върху който толкова много надежди бѣха възложили нѣкои, този съюзъ живѣ само день и до пладнѣ. Защото той изигра само за половинѣ година ролята си. Той бѣ съставенъ, за да се събори турската империя въ Европа, да се изпѣдятъ турцитѣ отъ извѣстни мѣста. Това бѣ сторено отъ българскитѣ селени само за 1 мѣсець. Турцитѣ бѣха прогонени до вратитѣ на Цариградъ и тамъ бѣха здраво залостени. Въ сѣщото туй врѣме, когато България се нае почти сама да разрѣши най-трудната задача и я изпѣлни блѣскаво, останалитѣ ѝ съюзници направиха по една военна разходка изъ Македония, Санджака, Епиръ и Тесалия и слѣдъ не твърдѣ значителни кривопѣлития се настанаха удобно въ окупиранитѣ отъ тѣхъ мѣста.

Българитѣ, които иматъ най-много свои сънародници въ владѣнията на бившата Европейска Турция, изнесоха най-тежкия дѣлъ на войната, изпѣдиха турцитѣ отъ Тракия, отдѣто, ако не бѣха изпѣдени, Турция не можеше да се смѣтне за побѣдена и цѣлата турско-балканска война би свършила съ крахъ. Но тѣзи аргументи никого не убѣдиха.

Сърби и гърци, които окупираха Македония — страна населена най-вече съ българи — не пожелаха да я опразнятъ. Тѣ се настаниха тамъ, като у дома си и не даваха никакъвъ видъ, че ще я напуснатъ доброволно. Ясно бѣ, че балканскиятъ съюзъ е достигналъ вече до своето отрицание.

Той бѣ съставенъ за една работа, която собствено сами почти българитѣ бѣха изпѣлнили. Прочее, той подобно на пеперудитѣ, слѣдъ като изпѣлни своята задача, можеше вече да умрѣ. И той загина подъ измѣнителскитѣ удари на онѣзи, които само се възпол-

зваха отъ неговитѣ дѣла, отъ плодетѣ на неговитѣ
усилія.

Сърби и гърци рѣшиха да подѣлятъ Македония.
И въ името на тази подѣлба тѣ направиха новъ
сѣюзъ помежду си, въ който влѣзе и Чернагора, про-
тивъ България.

По този начинъ балканския сѣюзъ се разпадна
отъ вжтрѣшнитѣ противорѣчия, които бѣха заглѣх-
нали по необходимостъ, само докато се побѣдиха
турцитѣ.

България понесе голѣмия рискъ на войната съ
Турция въ името на своето национално обединение.
А послѣдното безъ Македония е немислимо. Но върху
послѣдната бѣха турили рѣзка гърци и сърби. Тѣ не-
можаха доброволно да се откажатъ отъ тази ла-
кома за тѣхъ плячка. Тѣ тамъ нѣмаха ни единъ колъ
забихъ, но кой иска да знае за това. Щастливата
сждба, особеното стечение на обстоятелствата направи
гърци и сърби господари на тази хубава и плодо-
родна земя. И тѣ на всѣка цѣна рѣшиха да я запа-
зятъ за себе си, при всичко че съ това тѣ, вмѣсто да
освобождаватъ, ще поробятъ едно население, което е
робувало цѣли петъ вѣка подъ една страшна тира-
ния. Сърбитѣ и гърцитѣ доказаха прѣдостатъчно, че
ще тиранизиратъ по-жестоко Македония.

Новата страшна война почна. Наложена отъ сърби
и гърци за постигане на своитѣ аспираци, тази война е
олицетворение на непознати и нечувани ужаси.

Първитѣ стѣпки отъ тази война съ сърбитѣ сж
сраженията при Криволакъ.

I.

Боеветъ при Злетово.

Първитъ боеве отъ новата сръбско-българска война станаха при с. Злетово.

Боеветъ при Злетово се водиха отъ 12 юний 1913 г. въ продължение на нѣколко дни. Отначало тѣ минаваха като прости „инциденти“ които, обаче, не закѣснѣха да се разразятъ въ истинска изтрѣбителна война.

* * *

Противникътъ, който заемаше височинитъ при Емирица и Злетово, бѣ обхванатъ отъ нѣкакъвъ бѣсъ. Постоянно ни безпокоеше и прѣдизвикаше прѣстрѣлки. Единъ сръбски войникъ, плѣненъ отъ славната дружина на ротмистръ Атанасовъ на 13 т. м., разправяше, че тѣхнитъ имали заповѣдъ да се държатъ крайно прѣдизвикателно и да се стараятъ постепенно да ни изтласкатъ, чрѣзъ инциденти, назадъ отъ линията, която охранявахме. И това тѣ вършеха ежедневно. Но скъпо имъ костваше. Нашитъ македоно-одринци се държаха мъжки и злѣ заплащаха на плашливитъ като мишки сърби. Отъ 12 юни ежедневно прѣстрѣлките продължаваха, винаги прѣдизвиквани отъ сърбитъ.

На 14 сѣщи прѣстрѣлката бѣ ожесточена. Сърбитъ дадоха около 15 души убити и между тѣхъ единъ капитанъ. Това ги ожесточи; и тѣ се опитаха да ни изтласкатъ отъ позицитъ; не успѣха и отстъпиха въ безпорядкъ. Въ отстъплението си тѣ извърши-

ха убийства и насилия надъ беззащитното население въ с. Злетово, частъ отъ което и опожариха. Това накара нашитѣ постове да атакуватъ селото и помогнатъ на бѣгацето население. Слѣдъ изгонванието на противника нашитѣ пакъ се завърнаха на старитѣ си позиции. Въ това врѣме сърбитѣ получиха нѣколко роти въ покрѣпление. На 15 и 16 тѣ бѣха крайно ожесточени и откриваха огънь по всѣки човѣкъ, който имъ се мѣрнеше. Въ резултатъ на това падна убитъ единъ овчаръ и двама власи бѣха ранени. Нашитѣ бѣха въздържани и твърдѣ рѣдко отговаряха на огъня имъ.

На 16 слѣдъ обѣдъ по цѣлия фронтъ на противника срѣщу нашия, особено къмъ Емиришкитѣ позиции, се забѣлѣза отъ нашитѣ постове голѣмо движение на войски. Явно бѣ, че противникътъ се готвѣше за нѣщо по-рѣшително и по-сериозно. Въ отговоръ на това ние усилихме охраната, като вечерята на сѣмъ денъ на линията излѣзе скопската дружина въ резервъ на солунската, която заемаше охраната къмъ Емирица.

На 17 с. м. къмъ 3 ч. с. ние бѣхме вече въ бойната линия. Още не бѣ се зазорило и противникътъ започна да се спуска къмъ насъ въ малки патраулни вериги. Открихме огънь и спрѣхме настѣплението имъ. Скоро задъ тѣхъ се показа цѣла дружина, която се опита дѣ продължи настѣплението. Завърза се силна прѣстрѣлка, която отъ минута на минута вземаше характеръ на сериозно сражение. Къмъ 7 ч. се обади неприителската артилерия. Тозъ часъ пристигнаха и нашитѣ горски топчета. Сражението се прѣвърна въ ожесточенъ бой. Къмъ 9 часа противникътъ отстъпи въ панически бѣгство, като остави въ рѣцѣтъ на храбритѣ солунчани позициитѣ си, палатки, около 30 пушки, 14 души убити, 27 ранени и 6 плѣнници. Наши-

тъ жертви бѣха незначителни. Отъ солунската дружина падна убитъ единъ ротенъ командиръ и трима доброволци.

Противникътъ се спрѣ на върха Парадли, до дѣсния флангъ на Султанъ-тепе. Ние останахме на сръбскитѣ позиции. Солунската дружина остана да ги охранява а скопската, прѣлѣдвайки противника, се изкачи дори до самия връхъ Парадли.

Отъ този моментъ до сега отъ ранни зори до късна нощъ, сражението между насъ и сръбитѣ е непрѣкъснато и най-ожесточено.

Боятъ е ужасенъ и много кръвополитенъ. Унищожихме много стотици сърби, около стотина плѣнихме, отъ които обаче 50 сами се прѣдадоха.

И прави впечатление, че сръбскитѣ войници не искатъ да се биятъ и за това тѣ се прѣдаватъ.

Тѣ ужасно ругаятъ Пашичъ, краля и прѣстолонаслѣдника си. Но между тѣхъ има и фанатици, които се биятъ отчаяно. Отъ наша страна убититѣ и раненитѣ сравнително тѣхнитѣ сж малко.

Нашето опълчение изнесе, и до този моментъ изнася, отчаени и неравни боеве. Противникътъ е петъ лжти по многочисленъ отъ насъ. Срѣщу всѣка наша дружина той има цѣлъ полкъ. Пъкъ иматъ и отлично укрѣпени позиции. Мѣстността имъ е добръ познати и войниците имъ сж обучени специално за боеветѣ по тѣзи мѣста.

Орждията и пушкитѣ бѣлватъ огнь денонощно. Главитѣ ни се обърнаха на шиникъ. Единъ други не можемъ да се познаемъ; лицата ни сж облепени съ калъ и сж черни отъ барутъ. Освѣнъ тѣзи силни и неравни боёве, извършихме и силенъ походъ прѣзъ непроходими балкани, които атакувахме. До този моментъ, що е почивка и сънъ—не знаемъ. И да се хранимъ дори не можемъ. Не че нѣма какво да се яде,

но боятъ поглъща всичко време. Въ окопите лъжимъ и гриземъ сухари или коравъ хлѣбъ. Къмъ всичко това прибави и ужасния студъ по тѣзи високи билкани. Особено прѣзъ нощта. Спимъ въ окопите безъ всѣкакви заслони и завивка, а послѣдните два дни и два нощи ни паля и хубавъ дъждъ.

Вчера прѣзъ нощта и днесъ стърбитъ атакуватъ позициите ни вече три пѣти и ги отблъснахме съ страшни загуби за тѣхъ. Всѣка една отъ тѣзи атаки нмъ струна едно върху друго по 300 души вѣнъ отъ строя, отъ които повечето убити. И ние дадохме доста жертви.

Въпрѣки всичко, духътъ межау опълченците е непоколебимъ. Макаръ и не мигнали 4 нощи, тѣ все още сж бодри и жадни за бой. Това е мошото само, че не можемъ да прѣследваме разбития противникъ и да настъпваме, защото сме ужасно изнурени. Бригадата на храбриятъ подполковникъ Николонъ, която извърши всичко това и още веднажъ прослави опълчението, не може въ никакъ случай да влѣзе въ настъпление. Повече отъ геройски е и това, че тя може още да задържи противника и да отблъсва стремителните му и ожесточени атаки.

Нашата дружина, скопската, отъ момента на започването стражението до този моментъ, когато подъ градъ отъ куршуми и гранати пиша това писмо на съндѣкъ отъ патрони, непрѣкъснато се бие, слѣдъ като извърши усилен походи и два отчаяни атаки на два различни ужасно стрѣмни и непроходими върха. Съ хиляди гранати и милиони куршуми се излѣха върху насъ. Дадохме доста жертви, но се бихме храбро и възложените ни задачи изпълнихме отлично и бързо. Дружиниятъ ни командиръ, капитанъ Пожаралиевъ, единъ отчаянъ храбрецъ, се бие въ първите редове

отчаяно, наредъ съ първия редникъ, а неговиятъ примѣръ увлича всички. И началницитѣ сж винаги въ първитѣ редове. За щастие, отъ послѣднитѣ всички сж здрави и живи.

(Изъ в. „Дневникъ“.)

II

Убититѣ български парламентьори.

Сърбитѣ провокираха постоянно прѣднитѣ български постове. Такава една провокация бѣше породила цѣло стражение. Долния разказъ е описание на единъ раненъ войникъ. Този разказъ ни показва додѣ стигна умразата между вчерашнитѣ съюзници и то по поводъ на подѣлбата на Македония. Сърбитѣ убиха нашитѣ парламентьори. А това не биха направили и най-голѣмитѣ варвари.

На 17 т. м. срабскитѣ войски откриха огънь срѣщу нашитѣ прѣдни постове. Веднага бѣ дадена заповѣдъ да настѣпимъ срѣщу сърбитѣ.

Въ редъ вихрови атаки на 17 вечерьта и на 18 сутриньта, сърбитѣ бѣха изгонени отъ прѣднитѣ позиции, които заеха нашитѣ войски.

Въ това врѣме, тъкмо по обѣдъ на 18-и, дойде заповѣдъ отъ главната квартира да се прѣкратятъ страженията. Отъ нашата страна бѣха изиратени въ сръбския лагеръ единъ поручикъ и единъ сигналистъ съ бѣли знамена, като парламентьори, за да съобщатъ на сърбитѣ, че нашитѣ сж прѣкратили сраженията, та и тѣ да ги прѣкратятъ.

Въ първия моментъ сърбитѣ, помислили, че искаме да се прѣдаваме, тръгнаха къмъ насъ, но когато парламентъоритѣ имъ съобщили, че искатъ да прѣкратятъ страженията, сърбитѣ отговорили, че тѣ такава заповѣдъ нѣматъ, пъкъ и да иматъ нѣма да я признаятъ. Убили нашитѣ парламентъори и веднага съ подкрѣпление отъ двѣ нови дивизии нападнали срѣщу нашитѣ войски.

Моментъ бѣше величественъ. Разярени, нашитѣ войници се биеха като лъвове и не искаха да знаятъ, че отъ всѣкъждѣ се сипятъ гранати и куршуми. Сърбитѣ разполагаха съ 3—4 пѣти по-голѣма сила отъ нашата, но въ всѣки случай нашитѣ успѣха да задържатъ позицитѣ си.

Нашитѣ орджия откриха честь огнь срѣщу сърбитѣ и ги принудиха да ударятъ на паническо бѣгство.

Нѣколко тѣхни позиции бѣха взети отъ нашитѣ „на ножъ“

Интересно е, че когато се впуснахме съ „ура, на прѣдъ на ножъ“, сърбитѣ хвърляха пушкитѣ си и викаха: „Брача, нечем ода пуцаме, предаме се“.

Нашитѣ имъ земаха пушкитѣ и ги пращаха назадъ въ резервитѣ.

Любопитенъ е сжщо и факта, че нѣколко между сърбитѣ викаха: „Ми нечемо рат, ми смо црногорци“ . . .

Този день взехме около 200 плѣнници. На другия день вече ни пристигнаха голѣми подкрѣпления и сърбитѣ бѣха съвършено разбити.

(Изъ в. „Утро“).

III.

Сраженията при Криволакъ.

1.

Първитъ голѣми сражения между сърби и българи се дадоха при с. Криволакъ. Описанието, което даваме тукъ е зето отъ в. „Утро“.

Всрѣдъ ужаситъ на атакитъ една самозабрава, едно опиянение бѣ обладало сражаващитъ се. Прѣзъ безбройнитъ трупове на упорититъ защитници трѣбваше да се минава за да се догонватъ жалкитъ остатъци отъ спасяващитъ се съ бѣгство сръбски пѣхотинци. Послѣднитъ бѣха сполучили да избѣгатъ прѣзъ понтонния мостъ безъ да подозиратъ, че пѣтьтъ имъ за тамъ, при единъ сполучливъ обходъ отъ наша страна, бѣ прѣсѣченъ. Суматохата бѣ достигнала своя апогей, когато за бѣгане бѣ останалъ пѣть само прѣзъ рѣката. А тя бѣше доста дълбока и порядъчно бързотечна. Все пакъ давящиятъ се и за сламката трѣбваше да се улови, за да потърси спасение . . .

Въ непрогледната тъма се задвижватъ плахо черни сѣнки, гонени отъ ужасния призракъ на смъртѣта. Звънтението на оржията придава още по голѣмъ ужасъ на зловѣщата обстановка. Гърмежи тукъ-тамъ се чуватъ на лѣвия флангъ, който е най-близо до бѣглецитъ. Изъ рѣката се чува плѣсъка на дирещитъ спасение.

Задъ рѣката картината е не по-малко ужасна. Всѣки спасилъ се отъ българския ножъ сърбинъ бива

III.

Сраженията при Криволакъ.

1.

Първитѣ голѣми сражения между сърби и българи се дадоха при с. Криволакъ. Описанието, което даваме тукъ е зето отъ в. „Утро“.

Всрѣдъ ужаситѣ на атакитѣ една самозабрава, едно опиянение бѣ обладало сражаващитѣ се. Прѣзъ безбройнитѣ трупове на упорититѣ защитници трѣбваше да се минава за да се догонватъ жалкитѣ остатъци отъ спасяващитѣ се съ бѣгство сръбски пѣхотинци. Последнитѣ бѣха сполучили да избѣгатъ прѣзъ понтонния мостъ безъ да подозиратъ, че пѣтятъ имъ за тамъ, при единъ сполучливъ обходъ отъ наша страна, бѣ прѣсѣченъ. Суматохата бѣ достигнала своя апогей, когато за бѣгане бѣ останалъ пѣтъ само прѣзъ рѣката. А тя бѣше доста дълбока и порядъчно бързотечна. Все пакъ давящиятъ се и за сламката трѣбваше да се улови, за да потърси спасение . . .

Въ непрогледната тъма се задвижватъ плахо черни сѣнки, гонени отъ ужасния призракъ на смъртта. Звънтението на оржията придава още по голѣмъ ужасъ на зловѣщата обстановка. Гърмежи тукъ-тамъ се чуватъ на лѣвия флангъ, който е най-близо до бѣглецитѣ. Изъ рѣката се чува плѣсъка на дирещитѣ спасение.

Задъ рѣката картината е не по-малко ужасна. Всѣки спасилъ се отъ българския ножъ сърбинъ бива

изправенъ прѣдъ нови ужаси. Значителни части сръбска кавалерия съ голи шашки прѣсрѣщатъ изплашенитѣ си колеги-пѣхотинци и се мжчатъ да ги връщатъ обратно въ боя. Но . . . бие ли се човѣкъ, който съ настрѣхнали коси и испудени очи лудо бѣга безъ направление, за да спаси живота си? Па и съ какво ще се бие отново, когато на полесражението е оставилъ и пушка и патрони и всичко, което може въ бързината да захвърли, за да му бжде по-леко при бѣгането! Храбреци сърби все пакъ не липсваха: на-противъ, мнозина до послѣдния моментъ, слѣдъ като нееднократно имъ бѣ прѣдлагано да се прѣдадатъ, продължаваха да стрѣлятъ въ обрѣчи отъ българи и въ края на краищата увеличаваха и безъ това многото мърви трупове. . .

Слѣдъ неуспѣха си кавалерията помисли и за своето спасение, защото наши части вече бѣха намѣрили бродъ и се бѣха озовали задъ рѣката около гарата.

Настава едно измѣсване на сърби и българи. Всѣки убива, за да го не убиятъ.

Тѣзи ужаси продължиха до 3 часа сутринята на 20 юни, когато всичко, макаръ и за малко, утихна.

На лѣлия нашъ флангъ, при бѣгството на сърбитѣ, отъ нашата 1 дружина бѣха заградени около 500 сърби, които, слѣдъ прѣдложение отъ наша страна, захвърлиха пушки и се прѣдадоха. Заедно съ тѣхъ имаше и двама офицери. Освѣнъ тѣзи плѣнници, множество други, на групи по 10-15 и повече, избраха същото срѣдство за спасение.

Всички плѣнници, мѣжду които имаше много черногорци за голѣмо тѣхно очудване, бѣха изпратени живи и здрави назадъ къмъ България. Казвамъ, за очудване, защото тѣ имаха прѣдъ видъ участието на всѣки българинъ, който би попадналъ въ плѣнъ у

тѣхъ. На нашитѣ войници даже бѣ забранено да ги обиядатъ или да имъ се присмиватъ — нѣщо твърдѣ естествено при такова силно напрѣжение на нервитѣ и разгорещаване страститѣ.

Освѣнъ хилядитѣ пушки, сандѣци съ патрони, раници, платнища, бѣха заловени множество коне, впрѣгнати въ кола, пълни съ всевъзможни бойни и хранителни припаси. Въ бързината на бѣгството тѣзи коне бѣха оставени отъ каруцаритѣ всрѣдъ полетата.

На самата позиция бѣха намѣрени само двѣ планински орждия. Останалитѣ, както отпослѣ се разбра, бѣха монтирани на втората висота, отдѣто и стрѣляха. Бѣха изоставени хиляди снаряди, слѣдъ като бѣше натрупана цѣла грамада отъ изстрѣляни снарядни гилзи. Вгочко това ясно говори за увѣреността на сърбитѣ въ задържане на позицията.

Така стрѣмци и чепинци разбиха лѣвия флангъ на тимошката дивизия. На разсѣмване бѣ донесено, че голѣми неприятелски части, всичката остала войска отъ тимошката дивизия, сж разположени около 5 километра сѣверно отъ токущо прѣвзетата позиция. Стана явно за всички, че досегашния бой е билъ само начало на нови още по-ужасни, както и излѣзе, боеве. Полуротата, която бѣ изпратена съ реконгносцировачна цѣль, бѣ срѣцнала неочакванъ силенъ отпоръ и бѣ изпратила въпросното донесение. Понеже бѣше се вече разсѣмнало и новата позиция не бѣ разучена, пъкъ и вслѣдствие силната умора на войницитѣ, даде се заповѣдъ за окопаване и очакване нови разпореждания.

Започна се едно разпрѣдѣляне на ротитѣ срѣщу новата опасностъ. Съ голѣма бързина, защото орждията бѣха почнали вече да стрѣлятъ върху всѣка изложена наша частъ, бѣше започнато окопаването. Малкото врѣме, твърдата почва и опасността отъ стрѣлбата доста много прѣпятствуваха на тази работа. Все-

пакъ най-сетнѣ частитѣ бѣха здраво окопани и се отдадоха на нѣщо, което твърдѣ малко прилича на почивка . . . Да не споменавамъ и за ужасния слънчевъ пекъ. Прѣдстоеше нова работа, която бѣше свързана съ голѣма опасностъ, раздаване храна и вода на героитѣ. Това стана съ невъобразими мжнотии. Сръбската артилерия, която бѣ разположена на втората висота, несравнено по голѣма отъ прѣвзетата, безжалостно хвъргаше снарядъ слѣдъ снарядъ, та ако ще и срѣщу двама души, събрали се на едно мѣсто. Наблюдавахъ прѣзъ деня, какъ една рота по запоевъ трѣбваше да заеме една по прѣдна и по-удобна позиция и да се окопае. Въ продължение на повече отъ единъ часъ войницитѣ прибѣгваха по 20-30 крачки, за да се добератъ до новата позиция. Ако се опитаха двама-трима едновременно да прибѣгватъ, сръбската артилерия отправяше снарядъ къмъ тѣхъ. Въ сжщата опасностъ трѣбваше да дѣйствуватъ и всички, които бѣха отредени за прибиране и погребване на мъртвитѣ тѣла. Една частъ отъ неприятелската артилерия бѣше както изглеждаше, отредена да открие новата позиция на нашата артилерия, но усилията ѝ биваха бѣзуспѣшни.

Така продължи цѣлия день на 20 юни. Нашитѣ войници, окопани хубаво, можаха колко-годѣ да си отпочинатъ и да хапнатъ по нѣкой залѣкъ хлѣбъ. Насърдени отъ блѣскавата побѣда, тѣ не се съмняваха, че и новитѣ мжнотии ще бждатъ прѣодолени и че новата побѣда ще бжде пакъ на тѣхна страна.

Наричамъ я могила на смъртта, защото не знамъ какъ другояче по-сполучливо би могла да се нарече

Втората позиция на неприятеля е разположена сѣверно отъ първата. Ималъ съмъ случай да разгледамъ и други позиции, около които сж се водили сражения въ войната съ турцитѣ, но твърдѣ рѣдко срѣщнахъ висота по непристъпна, по висока и по стрѣ-

мна отъ тази. Планини високи изъ Македония и Одринско има много, но, съ малки изключения, не видѣхъ да бждатъ тъй грижливо и искусствено укрѣпени. Тукъ неприятелътъ бѣ употребилъ усилия неописуеми, на върха кой знае какъ и съ какви мъжи бѣ монтиралъ дългобойна и скорострѣлна полска артилерия и цѣлата висота бѣ прошарилъ съ дълги и дълбоки окопи. Висотата се състои отъ нѣколко тѣпи и обли върхове, върху най-високия отъ които бѣ монтирана артилерията. Между върховетъ множество стрѣмни урви и дерета се кръстосватъ и образуватъ цѣль лабиринтъ. Отъ всички баири се свличатъ сипеи и настѣпленieto по тѣхъ е свързано съ голѣми усилия. Единствения пътъ, направенъ отъ самитѣ сърби за изкачване на артилерията имъ, е запазенъ съ изстрѣлитѣ на послѣдната и отъ пѣхотата, разположена по висотитѣ, между които е прѣкаранъ. Всѣка висота е прошарена съ двуяростни и трияростни окопи, прикрити съ здраво изидани камени бойници.

За правилна пушечна стрѣлба отъ наша страна не можеше и дума да става. А нашата артилерия трѣбваше да дѣйствува при най-благоприятни условия, като при това трѣбваше да стрѣля отъ ниско на високо. Трѣбва да спомена, че и въ това сражение се дѣйствуваше само съ планинската батарея срѣщу множество срѣбски полски и планински орждия.

При всички тия удобства и прѣимущества за отбрана, сърбитѣ бѣха избрали и едно послѣдно, макаръ и съвсѣмъ не въ хармония съ принципитѣ на международното право, срѣдство—ржчнитѣ бомби. Специални команди отъ по-храбри срѣбски войници имаха назначение да дочакватъ атаката на ножъ и да хвъргатъ върху атакуващитѣ българи запалени бомби. Послѣднитѣ иматъ цилиндрична форма съ диаметръ 5-6 сантиметра и ось — 10 сантиметра. Отъ единия имъ

край излиза въ видъ на китка дълъгъ около 20 сантиметра, натопенъ въ запалителна смѣсь, парцалъ. При настѣпленіето на нашитѣ войници „на ножъ“, „бомбаджитѣ“ подпалваха дракитѣ прѣдъ окопитѣ си и отъ тѣхъ подпалваха бомбитѣ, слѣдъ което ги хвърляха верѣдъ настѣпвающитѣ групи. Дѣйствието на бомбитѣ е ужасно. Слѣдъ съскане и змисобразно движение на земята въ продължение на 5-6 секунди, единъ ужасенъ грѣмъ се разнася и хиляди желѣзни късове се прѣскаятъ на разни страни. Ранитѣ отъ бомбитѣ сѣ малки, но дълбоки и многобройни въ зависимостъ отъ близостта на ранения до мѣстото на взрива.

При всичко това на българския войникъ прѣдстоеше да помете и тукъ неприятеля и да го накаже за измѣнничеството му.

Цѣлиятъ день вече измина бѣзъ всѣко дѣйствие отъ наша страна. Сърбитѣ се задоволяваха да държатъ само очаквателно положение и да обстрѣлватъ, макаръ и бѣзуспѣшно, окопанитѣ наши части. Прѣзъ нощта чакъ къмъ 11 часа се получи заповѣдъ нашитѣ части да се привлекатъ прѣдпазливо до подножието на могилата, слѣдъ което тихо, безъ всѣкакъвъ грѣмежъ, да атакуютъ на ножъ и изненадано противника.

При абсолютна тишина и въ правилно движение частитѣ се прибраха въ подножието и се започнаха нощни атаки, една слѣдъ друга, които продължаваха безспирно цѣлата нощ и на другия день до 3 часа слѣдъ обѣдъ.

2. Ужаситѣ на втората война.

Прѣдстоеше борба на животъ и смъртъ, за тържеството на едното или другото орѣжие.

Както отбѣлѣзахъ, заповѣдта за атакуването на втората висота се получи малко прѣди полунощъ. Тукъ

вече всичката работа се възлагаше на ножа и само на ножъ.

Въ 11¹/₂ часа се започна едно тихо настъпление, при което частитъ бѣха разположени въ слѣдния редъ: на лѣвия флангъ дѣйствуваха три дружини отъ 28 полкъ съ четвъртата си въ поддръжка, а на дѣсния горѣ-долу въ сѣщия редъ дѣйствуваше 27 полкъ.

Никакъвъ гърмежъ. Неприятелътъ трѣбва по единъ знакъ да се натисне въ първитъ окопи и да не му се даде време да се прѣмѣсти въ вторитъ, да се атакуватъ на ножъ, слѣдъ което настъплението да се продължи съ усиленъ маршъ къмъ окопитъ на по високитъ мѣста. Безспорно, идеална тишина до край бѣше невъзможна, като се има прѣдъ видъ, че още съ нагазването мъртвата неприятелска стража щѣше да открие огънь отъ послѣдната, Все пакъ тишината бѣ спазена дори на 100 крачки отъ първитъ неприятелски части. По нашитъ вериги бива откритъ честъ пушеченъ огънь, който, впрочемъ, поради непрогледната тъмнина, не можеше да бѣде ефикасенъ. Заповѣдта не бѣ повторена. Тя се изпълни до край. При сполучливо използване на разученитъ горѣ-долу прѣвъ деня постъпи, нашитъ войници невъзмутимо се озоваха само на нѣколко нѣколко крачки прѣдъ парвати линия неприятелски окопи. Достатъчно бѣше само десетина души да се увлекатъ отъ наша страна съ едно мощно „ура“ на ножъ, за да се прѣдприеме единъ общъ ураганъ, който не утихна чакъ до самия връхъ.

Сполучливото описание на този жестокъ бой ми се вижда твърдѣ проблематично. За ужаситъ на безчетнитъ атаки, упоритата защита, на сърбитъ, дивната храбростъ на неуморимия българинъ ще има ясна прѣдстава само българскиятъ войникъ, който има случай самъ да ги опита и прѣживѣе.

Пръвъ хиляди трупове всрѣдъ кръвъ и огънь трѣбаше да се прѣвине, за да се стигне крайната цѣль.

Увлечени въ безразчетното изтрѣбление, напуснати отъ всякакви ристинки за самосъхранение, самозабравени въ стихиятъ бѣсъ, героитѣ едно слѣдъ друго изгонваха изъ скринилицата противнитѣ защитници на укрѣпленията и ги изтикваха къмъ самия връхъ около батарентѣ. Това се продължи пръвъ цѣлата нощъ. На много мѣста нѣкои сръбски войници се омитваха да произведатъ контра атаки, но винаги биваха отблъсквани.

При тѣзи именно атаки, отъ страна на неприятеля бѣха употребявани ръчнитѣ бомби, чието дѣйствие описахъ по-рано. При настѣплението на нашитѣ вериги къмъ нѣкоя редица отъ скени, една частъ отъ сръбскитѣ войници отстъпваха къмъ по-нататъшнитѣ, като отреденитѣ за хвъргане на бомби оставаха на мѣстата си и се стараяха да възпратъ атакуващитѣ, за да осигорятъ безопасното отстъпление на другаритѣ си и удобното имъ настаняване въ вторитѣ окопи.

Всичкиятъ този ужасъ се увеличаваше и отъ високия огънь на запаленитѣ драки и полесражението изглеждаше на грамаденъ подпаленъ барутенъ складъ, отъ който всѣки моментъ изхвъркваха и се прѣскаха складиранитѣ взривни вещества. Единтъ бомбаджии биваха намушквани, за да се пристѣпи къмъ сѣмното съ вторитѣ, третитѣ и тѣй нататъкъ, чакъ до самия връхъ. Отстъплението на стрѣлцитѣ, да признаемъ, чакъ до самия връхъ бѣше повече отъ правилно. По всичко личеше, че то ставаше по точно опрѣдѣленъ прѣдварително планъ и че на върха около орджията ще се даде послѣдното отчаяно съпротивление.

Къмъ срѣдата на висотата противникътъ се опита да задържи фланга на настѣплението, като на

нашия лѣвъ флангъ бѣ оставилъ значителни свои части, а срѣщу дѣсния ни флангъ бѣ започналъ да отстъпва, мисляйки да устрои нѣкакъвъ капанъ. Слѣдъ една схватка на ножъ, гърди срѣщу гърди, сърбитѣ бѣха прогонени отъ лѣвия ни флангъ и настѣпление-то отново продължи.

3. Военни срѣбски хитрости.

Съ такива сърбитѣ си служеха на всѣка крачка. Съ рискъ на живота, отдѣлни срѣбски войници изоставаха, като се прѣструваха на умрѣли, задъ нашитѣ вериги взимаха шалкитѣ на убити наши войници и възползувани отъ бъркотията и мрака, настѣпваха и се измѣсваха съ нашитѣ войници като правѣха пакости, особено на началницитѣ. Това бѣ забѣлѣзано и нашитѣ войници бѣха прѣдупрѣдени. Хитритѣ сърби биваха наказвани. На други мѣста за да заблудятъ полка, като че привикваха помощъ. Съ това тѣ цѣлѣха да произвеждатъ паника и да обѣркватъ реда на настѣплението. На много мѣста се опитваха да надаватъ заповѣди на български за отстъпление, но и това никакъ не имъ помогна. До каква степенъ сж били грижитѣ имъ за успѣшна борба, доказва и обстоятелството, че за всѣка работа бѣха точно отредени специални команди. На нѣколко мѣста даже тѣ сж извиквали наши офицери на име, което сж дочули при прѣдаване на заповѣди на високъ гласъ отъ по-виши до по-младши наши офицери. Най-голѣмото имъ старание бѣ отправено къмъ избиване на началствующитѣ лица.

Слѣдъ голѣми кръвопролития всички по малки върхове бѣха очистени отъ неприятеля. Навсѣкждѣ смъртта бѣ удовлетворила ненаситната си страсть. Хиляди трупове бѣха изпълнили окопитѣ.

На самия връхъ, по пжтечката, която непосредствено води за орждията, бѣше се струпала всичката спасила се отъ неумолимия български ножъ сръбска пѣхота. Тукъ прѣдстоеше да се развие най-ужасната драма.

Слѣдъ като бѣха осигорени добрѣ фланговетѣ ни, започнаха се една слѣдъ друга ожесточени атаки съ направление къмъ самитѣ орждия. Послѣднитѣ сж само на нѣколко крачки и блазнятъ окото на българина. Тукъ неприятелътъ се опита да прѣдприеме нова контра-атака, която и този пжтъ излѣзе несполучлива. Контра-атакуващитѣ бѣха храбро посрѣщнати и по голѣмата частъ намушкани на ножъ. Започна се едно поголовно избиване. Прѣзъ хиляди трупове, застлани безразборно въ най-разнообразни положения, българскиятъ войникъ трѣбваше да прѣгази, за да се добере до орждията. Пжтечката буквално бѣ отрупана съ мъртви тѣла. Бомбитѣ непрѣстанно бучаха.

4. Прѣдъ орждията.

И тукъ сжщитѣ ужаси. Всѣки бързаше да убие, за да го не убиятъ и за да побѣди. Прѣдъ самитѣ орждия, разположени по билото между двата най-високи и сѣвършено близки единъ до другъ върхове, се завързва послѣдния ржченъ бой, който и рѣши изхода на сражението. До такава степенъ бѣше голѣмо ожесточението и на двѣтъ страни, че чакъ до тука мжно можеше да се прѣдвиди какъвъ ще бжде краятъ на тая ужасна човѣшка касапница.

Осемъ нови, съ 60 сантиметра по-дълги отъ нашитѣ, полски Шнайдерови орждия, бѣха вече наши. Едно мощно „ура“ оглуши бойнитѣ трѣсъци и стоноветѣ на хилядитѣ ранени и умирающи. По въ страна нѣколко планински орждия бѣха взети съ не по-малко ужаси сжщо въ наши ржцѣ. Невъобразимо число

пушки, съндъци съ патрони, снаряди и пр. бѣха наши трофеи.

Всичко това се привърши едва на разсѣмване, слѣдъ косто се започна гонидбата на случайно изтрѣгналитѣ се отъ почитѣ на смъртта противници. Бѣгството бѣше напълно безпорядъчно. Едва ли, обаче, нѣкой се е спасилъ, защото цѣлата висота бѣ отвсѣкждѣ тѣй стрѣмна, че изходъ можеше да има само прѣзъ нѣколко мѣста, които пъкъ бѣха заети отъ нашитѣ войски. Прѣслѣдването на бѣглецитѣ продължи до обѣдъ.

Навсѣкждѣ височината бѣше осѣена съ всевъзможни военни принадлежности. Раклитѣ на всички орджия бѣха пълни, слѣдъ като сж били изтрѣляни цѣла грамада снаряди, принасяни изъ прѣдварително приготвени складове.

За броя на падналитѣ сърби нѣма да говоря — два дена наредъ тѣ бѣха погребвани отъ наши войници при помощта на събранитѣ нѣколко турци-помаци изъ околнитѣ села.

Нашитѣ жертви бѣха погребвани на страна съ подобающитѣ почести. Вsrѣдъ утихналия ураганъ, когато и послѣднитѣ сили на неприятеля бѣха сломени, една тѣга и умиление за загиналитѣ братя, една дълбока сръбъ всрѣдъ щемета отъ прѣживенитѣ ужаси бѣ овладала всички сърдца.

Наредъ съ храбрецитѣ-войници, тѣзи ужасни нощни атаки отнеха живота на още двама отлични офицери: майоръ Загорски, командиръ на II-ра дружина и кипитанъ Пѣевъ, командиръ на картечната рота. Ранени бѣха поручикъ Баларевъ, командиръ на 8 рота и подпоручицитѣ: Тунтевъ, Ив. Минчевъ и Ангеловъ.

Сраженията при Криволакъ по своя ужасъ не отстъпватъ и на най-ужаснитѣ такива, записани въ

историята на воювалитѣ народи. Съ една бригада да се дѣйствува срѣщу такъвъ многочисленъ и толкова здраво съ мѣсеци укрѣпяванъ неприятель — това е голѣмъ подвигъ, достоенъ за възвеличение. Честъта на българското оржие бѣ спасена.

Българскиятъ войникъ, слѣдъ всичко това, което бѣ изпиталъ прѣзъ войната съ турцитѣ, още веднажъ доказа своята мощъ и прибави къмъ славата си още толкова. Съ гордостъ трѣбва да се говори за офицеритѣ, които проявиха дивна храбростъ, тактъ и умѣние. Висшата команда на бригадата въ ржцетѣ на полковникъ Цековъ бѣ водена по начинъ достоенъ за всѣко уважение. Полковитѣ командири наравно съ любимитѣ си полкове излагаха живота си и ржководѣха непосредствено дѣйствиата имъ. Всѣки еднакво схващаше задълженията си. Командирътъ на полка, съ който се движехъ — симпатичниятъ и дивенъ храбрецъ подполковникъ Комсиевъ, два дни и двѣ нощи бѣше потъналъ цѣлъ въ прахъ и съ необразимо старание водѣше нишката на директивата.

Слѣдъ прибиране на частитѣ бѣ ладена почивка на войницитѣ. Около орждията всѣки бързаше да разкаже какво е прѣживѣлъ прѣзъ тази адска нощъ. Всички бѣха горди, че за лишенъ пжтъ доказаха силата на българския войникъ и невъзмутимото му търпение.

Хвала на героитѣ.

22 юни, Криволакъ.

Д. Григориевъ.

IV.

Разбиване на сръбската тимощка дивизия.

При Криволакъ една българска дивизия се удари съ сръбската тимощка дивизия, която въ края на краищата бѣ съвършено разбита и почти унищожена.

Прѣди на прѣдадемъ официалнитѣ извѣстия, които щабъ на дѣйстващата армия издаваше за хода на военнитѣ дѣйствия при Криволакъ, нека дадемъ нѣкои свѣдѣния за разположението на сръбскитѣ войски по линията Щипъ—Криволакъ. Ето и тѣзи свѣдѣния.

По линията Щипъ—Криволакъ има разположени 3 сръбски дивизи, дринската дивизия I призивъ: тимощката дивизия II призивъ, и моравската дивизия I призивъ. По тази линия българитѣ постоянно напредватъ и както изглежда, съ постояненъ успѣхъ. Пъкъ и мѣстността спомага тукъ за извоюване на рѣшителна българска побѣда. Съ разбиване на дѣсното ѣ крило, главната сръбска армия изпада въ твърдѣ критическо положение прѣдъ видъ обстоятелството, че центъра ѣ твърдѣ много вдаденъ напредъ къмъ Кочани, безъ да бже разбитъ при това българския центъръ.

Съ това обхода и обграждането на главната сръбска армия изглежда да се започва. Врѣменното отстъпване на българския центъръ може да се обясни само желанието да се привлечатъ главнитѣ сръбски

войски въ кочанската котловина, докато двѣтъ крило на българската армия, отъ които всѣко изглежда, да е по-силно отъ самия центъръ, извършатъ напълна тактическия обходъ за отръзване на цѣлата сръбска армия. Поради голѣмото разтегляване, сръбската армия въ центара и дѣсното си крило изглежда да е изгубила взаимната свързка между отдѣлнитѣ части. Така че, въ случай че лѣвото ркило на българския центъръ продължи постиплениси на сѣверъ отъ Криволакъ по направление къмъ Велесъ, което споредъ и слѣднитѣ извѣстия изглежда да е започнато вече, съ това се застрашава не само фланга, но и самия гърбъ на главнитѣ сръбски войскови сили.

Тимошката дивизия бѣше откъсната съ едно умѣло движение на българитѣ и бѣ по този начинъ унищожена. Ето и официалнитѣ извѣстия по това:

— Днесъ въ 4 часътъ слѣдъ пладнѣ обкръжената при Криволакъ Тимошка дивизия, слѣдъ отчаяно съпротивление е окончателно разбита, при което въ български плѣнъ сж паднали неизброими трофеи и плѣнници. Дѣйствующата противъ нея българска дивизия прояви нечуванъ героизмъ.

Сръбската армия въ пълния си съставъ, обхваната отъ отчаяна тѣга, отъ височинитѣ на своитѣ позиции при св. Никола бѣше зрителка на тази велика катастрофа, безъ да може да спаси тимошката дивизия.

Трофеитѣ отъ тимошката дивизия.

Щаба на дѣйстващата армия снощи получи свѣдѣния, че трофеитѣ и плѣнницитѣ, взети вчера при Криволакъ, още не сж приведени въ извѣстность. Прѣдъ фронта на една отъ бригадитѣ дѣйстваща срѣщу нерѣшителния участъкъ на позицията на Тимошката дивизия до 7 ч. слѣдъ пладнѣ вчера сж взе-

ти още 19 скорострѣлни оржия съ 2 картечници; при с. Драгоево сж взети обозитѣ на 13-я и 15-я сръбски пѣхотни полкове съ всичкия имъ товаръ и около 400 плѣнници. Прѣдъ участъка на бригадата, която рѣшигелно атакува сръбската позиция и е взела най-много трофеи, послѣднитѣ още не сж приведени въ извѣстность. До сега отъ тимошката дивизия сж взети всичко 35 офицери, 4000 войници, 27 скорострѣлни оржия, 6 картечници и обозитѣ на два полка.

Прѣдприето отъ сѣрбитѣ настѣпление съ цѣль да помогнатъ на Тимошката дивизия, а сѣщо и двѣтъ нощни атаки произведени нощесъ противъ нашия центъръ сж отбити съ голѣми за сѣрбитѣ загуби.

Вслѣдствие на произведенитѣ до сега атаки, въ които сѣрбитѣ прѣтърпѣха голѣми загуби, армията имъ е безсилна да прѣдприеме каквито и да било успешни дѣйствия срѣщу нашата армия.

В.

Епизоди изъ войната.

Прѣзъ втората нощъ въ врѣме на паметнитѣ сражения при Криволакъ се е случилъ слѣдния характеренъ за храбростта и ловкостта на българския войникъ фактъ:

При безпирното настѣпление на войницитѣ по една стрѣмна и мжчнопроходима висота единъ нашъ войникъ останалъ малко назадъ, за да прѣвърже единъ свой другарь. На всѣка крачка неприятелски и ниши трупове застиляли земята. Охканията на раненитѣ изпълвали обстановката съ единъ ужасъ, който трогвалъ и най-коравото сърдце.

Едва що привършил прѣврѣзката на ранения си другаръ, нашиятъ войникъ се впуска да догони ротата си, но бива спрѣнъ отъ нѣкакви писъци. Оглежда се хубаво и въ тъмнината му се мѣркатъ четири фигури, които, като че натискатъ нѣкого на земята и се мжчатъ да годушатъ. Съ бързи крачки той се отправя къмъ групата и съ ужасъ забѣлѣзва, че това сж четирма черногорци, които се разправяли съ единъ нашъ войникъ.

— Какъ сж попаднали тия хора тукъ? . . .

Но врѣме за губене нѣма — нещастниятъ българинъ съ послѣдни сили се защитава противъ звѣрствата на на четирмата неприятели. Послѣднитѣ го притиснали на земята и съ едно джебно ножче се мжчели да му прѣрѣжатъ вратнитѣ жили.

Нашиятъ войникъ, незабѣлѣзанъ още отъ унесенитѣ въ злоба и озвѣрение черногорци, съ една котешка ловкостъ се хвърля върху тѣхъ и забива ножа въ гърва на най-близко стоящия до него. Единъ ужасенъ ревъ се надава. Другитѣ трима черногорци отначало избѣгали на нѣколко крачки, но двамата скоро се върнали, а третиятъ останалъ малко настрана.

Докато извади пушката съ ножа изъ гърба на първата си жертва, нашиятъ войникъ ималъ вече задъ гърба си втори черногорецъ, който, тъкмо въ момента, когато замахналъ да нанесе ударъ съ камата си, бива ударенъ въ носа съ приклада на току що извадената съ сила изъ гърба на другаря му пушка. И той се поваля раненъ. Третиятъ черногорецъ въ това врѣме се опитва да си послужи съ една пушка, паднала на земята отъ нѣкой убитъ или раненъ войникъ. За щастие пушката била празна. Дошло редъ и за него, но той се зикрѣпилъ здраво задъ единъ камъкъ и застаналъ въ положение „за бой съ ножъ“. Слѣдъ кратка борба и него сполѣтела участъта на

двамата му другари. Този пътъ обаче и нашиятъ герой малко пострадалъ. Докато се разправя „на ножъ“ съ третия черногорецъ, онзи, когото по-рано ударилъ съ приклада въ носа, успѣлъ да даде вистрѣлъ съ една пушка, каквито навсѣкждѣ по земята имало въ изобилие, наранилъ въ дѣсната рѣка нашия войникъ въ момента, когато той домушвалъ послѣдния си врагъ.

Фанатикътъ-черногорецъ заплатилъ за това много скъпо.

— Но кждѣ се скри четвъртия черногорецъ?

Слѣдъ кратки дирения и той билъ откритъ отъ нашия войникъ, съ помощта на единъ санитаръ и и спасения войникъ, който успѣлъ набърже да прѣвърже ранитѣ си и да се дигне отъ мѣсто, макаръ и съ половина сили.

Четвъртиятъ черногорецъ се билъ скрилъ между труповетѣ на убити войници, но скоро се обадилъ и прѣдалъ.

Плѣнникътъ разказалъ, че когато българскитѣ войници изгонили изъ първитѣ окопи сръбскитѣ и черногорски войници, той съ тримата си другари се загубили отъ ротата си и понеже били приближени отъ българитѣ, легнали на земята и се присторили на убити. Нощната тъмнина имъ благоприятствувала за това. Когато обаче, отново се видѣли въ безопасностъ, въ тѣхъ се породила жажда за отмъщение и първия войникъ, който имъ се мѣрналъ трѣбвало да изпита тази жажда.

Горниятъ войникъ, който по чудо билъ спасенъ отъ храбрия свой другаръ, носѣлъ донесение до щаба на полка си. Слѣдъ това си чудно спасение той горещо пригърналъ спасителя си и двамата заедно се върнали къмъ лазарета, отдѣто изпратили донесението, а тѣ останали да лѣкуватъ ранитѣ си.

(Изъ в. „Утро“.)

VI.

Раненитѣ сърби на пѣть за Бѣлградѣ.

По-долу даваме писмото на една германка, милосерна сестра въ Бѣлградѣ, публикувано въ „Frankfurter Zeitung“. Отъ него може да се види, че жертвитѣ на войната бѣха много по-голъми, отколкото сж очаквани. Затова и за раненитѣ сърби не е имало достатъчно мѣсто, нито пъкъ достатъчно грижи.

— О, нещастната война! Тука човѣкъ точно познава всичката мизерия, която докарва войната, и койго има сърдце, той остава потрѣсенъ прѣдъ всички тѣзи страдания. Съ хиляди ранени пристигатъ тукъ отъ сръдната на мѣсецъ юни, дълги влакове пълни само съ нещастни ранени. По-голъмата частъ отъ тѣхъ не сж добръ прѣвѣрзани, единъ признакъ, че задъ фронта на сръбската армия има голѣмъ недостигъ отъ лѣкари и санитаренъ персоналъ.

Тукъ за насъ има доста много работа да наглеждаме и подкрѣпваме всички храбърци, които сж прелѣли кръвта си за своето отечество. За мнозина ранени помощта е твърдѣ късна, защото ранитѣ имъ сж вече възпалени, и това, косто прѣди дни бѣше възможно, сега нищо не може да имъ помогне. Защото раненитѣ сж лежали на мѣстото си 10—14 часа даже и повече, безъ нѣкой да се погрижи за тѣхъ, и когато имъ е идвалъ реда за прѣвѣрзка, крайно изнуренитѣ отъ постоянно напрѣжение лѣкари не сж могли да

обърнатъ сериозно внимание на ранитѣ имъ, а сж оставяли да бждатъ прѣвврзани отъ необучени неопитни санитарни, и слѣдъ това раненитѣ сж били натоварени на вагони, послани съ изгнила отъ дъжда слама. Азъ бѣхъ нѣколко пжти при разтоварването на болничнитѣ вагони, и бѣхъ дълбоко развълнувана, като намѣрихъ бѣднитѣ ранени затворени въ задушни, изпълнени съ отвратителни миризми вагони. Тукъ трѣбваше бърза помощъ, за да се отдѣлятъ още живитѣ ранени отъ мнозината такйва умрѣли още по пжтя.

Въпрѣки старанието на правителството, на всѣка крачка се чувства голѣмъ недостигъ отъ най-необходими санитарни принадлежности. Тука липсва достатъчно прѣвврзоченъ материалъ, тѣй че трѣбва да се употребява обикновенно платно. Сжщо лѣкари и санитарни нѣма достатъчно и това, което се изисква отъ насъ е сврѣхъ силитѣ ни, отъ четири дни не сме събличали санитарнитѣ дрехи за да си поотпочинемъ.

Тука очевидно не сж очаквали толкова много ранени. Още отъ сега всички обществени сгради сж прѣпълнени съ ранени, даже много частни кжщи сж прѣобърнати въ болници.

Мнозина отъ раненитѣ носятъ рани отъ ударъ съ ножъ, признакъ, че борцитѣ сж се нахвърляли едни върху други съ голѣмо ожесточение. Ранитѣ на пушката не сж така опасни, ако куршума не е закачилъ нѣкой важенъ органъ. Едно щастие, е че сврѣмненитѣ куршуми не правятъ такива смъртоносни рани, както прѣди сравнително леки рани сж довеждали често до смъртъ. Въ всѣки [случай прѣдстоятъ ни още тежки дни за напрѣдъ. Ако само дойдеха лѣкари и санитарни сестри отъ странство! Хиляди бѣдни ранени биха до животъ благодарили, ако по този начинъ би могло да имъ се помогне.

ВІІ.

Заловени документи въ войната съ сърбитѣ и черногорцитѣ.

Въ единъ убитъ сръбски капитанинъ, Пруловичъ, е намѣренъ долуприведения документъ — позивъ на краль Петра за обявяване на войната. Този документъ свѣдоchi, че сърбитѣ всичко сж приготвили за обявяване на войната.

Другитѣ документи сж заловени пѣкъ отъ черногорцитѣ, оставени отъ тѣхъ при бѣгството имъ на 5 юлий 1913 год. отъ височинитѣ прѣдъ р. Каменица. На Раденикъ при с. Доленци (Дулица), дѣто е билъ шаба на черногорския дечански отрядъ, е заловена архивата на бригадниа командиръ М. Вуковичъ. При сжщата височина въ наши ржцѣ сж паднали много пушки съ руски гербъ, револвери, бинокли, раници, царвули, лѣкарства, кухнитѣ, много войнишки картинчки, 4 орждия и една митральоза.

1.

Това е позива на краль Петра за обявяване на войната. Той бѣ прѣведенъ и разгласенъ официално

В о й н и ц и !

Съ моята наредба отъ 6 октомври миналата година, повикахъ ви на война срѣщу Турция за освобождението на нашитѣ потиснати братя, за светаяването на тѣжното Косово. За единъ непълень мѣсець

вие съ вашето юначество, безпримѣрна храбростъ и пожертвование — побѣдихте неприятеля, освободихте своитѣ братя и осветихте Косово.

Войници!

Войната на Балканитѣ е свършена. Нашитѣ братя сж освободени. Мирътъ съ Турция е сключенъ. Сега би трѣбвало да се върнете по своитѣ домове и работа, при своитѣ роднини, при своитѣ драги и мили, които ви очакватъ нетърпеливо.

За мое голѣмо съжаление, драги мои войници, вие не можете още да се върнете въ своитѣ кѣщи; вие още не можете да се видите съ своитѣ мили и драги и да си починете отъ тежкитѣ напори. Българитѣ, довчерашни наши съюзници, съ които заедно до скоро се борехме рамо до рамо, които сме, като истински братя съ все сърдце подпомагали и тѣхния скжпоцѣненъ Одринъ съ своята кръвъ облѣхме, оспорватъ на насъ ония краища въ Македония, които ние сами съ толкова жертви придобихма. България два пѣти увеличена въ тая обща—съюзна война, не дава на два пѣти по-малката Сърбия нито Прилѣпъ Крали-Марковъ, нито Битоля, гдѣто сте се, юнаци мои, толкова много прославили и изпждихме послѣдната турска войска срѣщу насъ. България, обградена съ морета, не дава на Сърбия да се свърже нито съ едно Сърбия и нейнитѣ творци — сръбската армия — това не могатъ и не бива да допускатъ. Тѣ трѣбва своитѣ придобивки, кървави придобивки, да бранятъ и отбранятъ отъ всѣкого, та дори и отъ вчерашния свои съюзникъ — българитѣ.

Съ насъ заедно противъ българитѣ въ война идатъ и нашитѣ съюзници гърци, отъ които българитѣ сжщо така искатъ да отнематъ и тѣхнитѣ придобивки, и нашитѣ братя черногорци, защото и тѣ искатъ да бранятъ сръбската земя

Войници!

Въ името на Бога и нашата права кауза—напрѣдъ! Отново развийте сръбското побѣдоносно знаме и понесете го побѣдоносно прѣзъ редоветѣ на нашия новъ неприятель, както побѣдоносно го прѣнесохте на Вардара до Солунъ, прѣзъ Прилѣпъ и Битоля, прѣзъ Косово и Призренъ.

Напрѣдъ войници! На любящия отечеството и праведния Богъ помага!

Петр. (с. р.)

Тази наредба да се съобщи на всички войници.

Началникъ щаба на върховната команда, почетенъ адютантъ на Н. В. Кралътъ, войвода

Р. Путник.

VIII пѣх. полкъ II позивъ Народната войска.

№ 222

18 юни 1913 год.

За команданта на I баталионъ — на съответно разпореждане да се съобщи въ баталиона по тържественъ начинъ.

18 юни 1913 год. Орах.

Комендантъ п. полковникъ: Симеонъ Иованович.

Горниятъ документъ е напечатанъ на хубава хартия. Датата въ заглавието „Върховног коменданта войске“, 18 юни, и „у Београда“ сж рѣкописани. Повсичко личи, че манифеста е приготвенъ отъ по-рано, защото сжщата дата, 18 юни, се поставя и въ надписа, поставенъ съ рѣкописъ отъ коменданта на VIII пешадийски пук и позива народне войске, който надписъ носи № 222. Само щемпела на сжщия полкъ е поставенъ съ печатъ.

Тѣй сжщо и слѣдващиѣ документи бѣха прѣведени и разгласени официално.

2.

Заповѣдъ къмъ бригаднитѣ командири.

Коменданта на Дечански отрядъ издаде слѣд-
нята заповѣдъ:

По посока къмъ Кюстендилъ, както и Софий-
ската равнина, има доста завой и урви. Тѣзи мѣста
мжно се разпознаватъ безъ водачи. За туй заповѣд-
вамъ, щото прѣзъ онѣзи мѣста всѣко отдѣление да
си служи винаги съ пжтеводачи, които офицеритѣ ще
държатъ при себе си, като ги заплашватъ, че ще бж-
датъ тутакси убити. Водачъ, който издъже или се о-
пита да избѣга, тѣй ще трѣбва да се постъпва съ
него. Освѣнъ горѣказанитѣ мѣста за всѣки кръсто-
пжтъ е добръ да се има водачъ и за даванитѣ отъ
него насоки да се прави справка по картата.

Бригаденъ командиръ: (п.) Сердаръ М. Вуковичъ.

Заповѣдвамъ на дружиннитѣ и ротни командири
да се придържатъ напълно въ тази заповѣдъ.

Командиръ на I-ва бригада Л. Гоичъ.

3.

До дружиннитѣ командири на I-ва бригада.

Съгласно заповѣдта на командира на Дечанския
отрядъ отъ днесъ статия 36 а, дружиннитѣ команди-
ри трѣбва да поднесатъ въ най-кратко врѣме, най-
късно до утрѣ по обѣдъ, поимененъ списъкъ на
всички подофицери и войници отъ I и II класа по
тѣхното вѣдомство, които прѣзъ този мѣсець сж из-
чезнали безслѣдно; сжщото нека стори и картечната
рота отъ подвѣдомствената ми бригада. Трѣбва сжщо
да се прѣдстави списъка за онѣзи ипекчани, които
бѣха причислени къмъ дружинитѣ, а сж изчезнали
безслѣдно. Командирътъ на второкласната дружина
нека състави поимененъ списъкъ на избѣгалитѣ и из-

чезналитъ безслѣдно ипекчани и утрѣ до обѣдъ да го прѣдстави въ коменданството.

Дружиннитъ и ротни командири да разпоредятъ, щото отъ кожата на дребния добитѣкъ, който се коли за храна, да се направятъ мѣхове най-малко по единъ за всѣки взводъ и да ми се съобщи за изпълнението на тази ми заповѣдъ. Мѣховетъ ще служатъ за носене вода отъ чиститъ извори отъ далечъ за пиене. Прѣпоръчвамъ отново, щото тази вода за пиене да се прѣварява прѣдварително.

Безиково, (30) VI 1913.

4.

Къмъ дружиннитъ командири на I-ва бригада, въ Безиково.

Комендантътъ на Дечанския отрядъ съобщава, че скоро ще бѣде прѣдприето настѣпление, — поради което трѣбва да направи попълването на мунициитъ и войницитъ да бѣдатъ снабдени съ храна поне за по два дена. Прѣдъ видъ на туй, заповѣдвамъ на дружиннитъ командири да се постараятъ за наврѣменното попълване.

Интендантскиятъ складъ на нашата бригада е принесенъ въ с. Бели, което се намира до Кочани по пътя къмъ манастиря св. Пантелей; затуй конетъ отъ обоза нека се испращатъ за прѣнасяне на храна тамъ прѣзъ Оризари. Въ поменатия складъ се намира достатъчно количество храна, както и живъ добитѣкъ безъ мое удобрение, а отъ която рота или дружина бѣде заловенъ войникъ да плячкосва своеволно, ако за това не съобщи тутакси неговиятъ ротенъ командиръ и не го прѣдстави за наказание, самъ ще попадне подъ разпоредбитъ на закона. Когато заповѣдвамъ да се прави реквизиция на добитѣкъ, офицерътъ

който я извърши, трѣбва да издава на стопанитѣ разписки.

Въ войсковото команданство сж получени оплаквания отъ мѣстнитѣ жители противъ плячкосванията и отвличанията отъ наши черногорски войници по селата; при това нашитѣ войници правяли и опожарявания. Затуй, заповѣдвамъ да се тури веднѣжъ край на тѣзи срамни насилия недостойни за истинския войникъ, за честта и реномето на черногорцитѣ. За прѣмахването на това сж длѣжни на първо мѣсто ротнитѣ и рружинни командири — защото ограбвачитѣ и подпалчачитѣ, като нечестни хора, не трѣбва да се търпятъ. Настоящата заповѣдь да се прочете прѣдъ ротитѣ.

Командиръ на I ва бригада: Л. Гоичъ.

VIII.

Мнимитѣ сръбски побѣди

Сърбитѣ и гърцитѣ наводниха европейската преса съ своитѣ безсолни лъжи за побѣди надъ българската армия. Тѣ се възползуваха отъ това, че България за извѣстно време бѣ откъсната отъ Европа, за да се прѣдставятъ прѣдъ послѣдната за голѣми герои. Своитѣ частични успѣхи тѣ възвеличиха въ „сияйни“ побѣди, или пъкъ чисто и просто измудрюваха подобни.

Тукъ даваме официалнитѣ изобличения и опровержения на опашатитѣ сръбски лъжи:

1.

Щаба на дѣйстващата армия съобщава за зна-

1) Първоначалното разположение на българската армия срѣщу грѣцкитѣ и срѣбски войски имаше за цѣль, отъ една страна да се окупирайтѣ новоосвободенитѣ земи принадлежащи на България, а отъ друга — да се брани територията на царството отъ едно евентуално нахлуване отъ страна на Сърбия. За срѣдоточаването, слѣдователно, щаба на дѣйстващата армия се е рѣжководилъ отъ горнитѣ съображения, безъ каквито и да било нападателни съображения.

2) Отъ започването на операциитѣ до днесъ, срѣщу главната срѣбска армия се е борила почти изключително само VII-а рилска дивизия, която съ достоинство и честъ изнесе неравната борба въ продължение на десетъ дена и която и днесъ продължава да държи въ респектъ упорития нападателъ.

Останалитѣ армии на срѣбско-българския воененъ театъръ, може смѣло да се каже, още не сж влизали въ сериозни операции, освѣнъ, бързия маршъ на армията на генералъ Кутинчевъ, която взе Княжевацъ и се надвѣсваше надъ Пиротъ, когато по чисто политически съображения трѣбваше да изпраздни територията на срѣбското кралство.

3) Срѣщу Гърция, отначало и до сега, дѣйстваха слаби части отъ армията на генералъ Ивановъ съ чисто отбранителенъ образъ на дѣйствие. И тѣзи слаби и, сравнително съ грѣцката цѣлокупна армия, нищожни части, цѣли десетъ деня съ нечуванъ героизмъ задържаха напора на грѣцитѣ, като не допуснаха излѣлнението, може би, катастрофаленъ за нашата IV армия планъ на съюзнитѣ армии. Не повече отъ 20,000 щика съ нищожно количество артилерия спрѣха цѣлитъ грѣцка армия, додѣто нашитѣ войски заемаха опрѣдѣленитѣ ѣ мѣста.

И днесъ армията на генералъ Ивановъ, слѣлъ като изпълни по най-блѣстящъ начинъ тази трудна

операция, заема прѣвъзходно положение, готова да спре и най отчаянитѣ усилия на грѣцката армия.

4) Всички слухове, пушани отъ Атина и Бѣлградъ, за нѣкакви ужасни поражения на наши части сж тенденциозни и не почиватъ на истината: сѣрбитѣ не сж напѣднали въ никоя посока. Напротивъ, на много мѣста сж отстѣпили. А грѣцката армия напѣдна само на около 30 километра въ продължение на 10 дня, като въ това врѣме опожари и унищожи всичко въ завладяната отъ нея зона.

2.

Понеже сѣрбската екзалтация бѣ много голѣма, тѣхнитѣ лъжи трѣбваше да бждатъ нѣколко пѣти опровергавани. Ето още едно изобличение на сѣрбитѣ.

Упълномощени сме да опровергаемъ по най-категориченъ начинъ всички досегашни свѣдения отъ Бѣлградъ въ които се говори, че сѣрбитѣ имали успѣхъ срѣщу нашата армия, която отстѣпвала, а тѣ я прѣслѣдвали.

Истината е въ слѣдующето:

Слѣдъ първитѣ прѣдизвикателства отъ страна на сѣрбската армия, на 17 и 18 того нашитѣ войски, слѣдъ като отбиха първитѣ сѣрбски нападения, прѣминаха въ настѣпление и при прѣслѣдването на сѣрбитѣ бѣха заели селата Сушево, Тихонъ, Добрево и Имерица, находящи се на дѣсния брѣгъ на Злетовската рѣка, притокъ на р. Брѣгалница. Но съгласно дадената на 18 того въ 10 ч. прѣди пладниѣ заповѣдъ, нашитѣ войски прѣкратиха огъня и слѣдъ това се оттеглиха на старитѣ си позиции по лѣвия брѣгъ на Злетовската рѣка. Прѣди това, обаче, бѣха пратени парламентѣори, за да ги прѣдупрѣдятъ и имѣ прѣддадатъ да прѣкратятъ сжщо и тѣ огъня. Вмѣсто това,

сърбитъ задържаха нашитъ парламентъори, а съ цѣлата си армия прѣминали въ общо настѣпление, косто слѣдъ това оповѣстиха като прѣслѣждане на нашата армия.

Всички сръбски атаки сж отбити слѣдъ пладнѣ на 19 того съ голѣми за тѣхъ загуби.

Извѣстието, какво на нашитъ войски била четена прокламация, съ която се обявявало война на Сърбия и Гърция, е чиста измислица.

3.

Ето още едно официално разоблачение на истината:

Всички опити на сръбското бюро на пресата да хвърли отговорността върху България, като за това твърди, че започването на военнитъ дѣйствия било прѣднамѣрено и подготвено много по-отрано, сж лишени отъ основания, както и разпространяването на слухове за нѣкакви си голѣми успѣхи на сръбската армия. Фактътъ, че сѣрбитѣ сега наново повдига този въпросъ, иде да потвърди прѣтърпенитъ отъ Сърбия поражения, а сжщо издава неувѣреността ѣ въ близкото бѣдѣще; тѣй като слѣдъ първитъ тѣхни вѣроломни нападения, за които вече оповѣстихме и при които тѣ имаха нѣкои частични успѣхи, тѣ бѣха прѣстанали да търсятъ кой е виновника на сегашното кръвопролитие.

Нашитъ войски трѣбваше да бѣдатъ готови да отблъснатъ едно евентуално нападение отъ сръбска и грѣцка страна. Това се налагаше отъ зачестилитъ се още началото на юний явни прѣдизвикателства на сръбската и грѣцката армия, които подъ съюзническата маска готвѣха нѣщо сериозно.

Това се потвърждаваше и отъ обстоятелството, че още отъ 10 юни началницѣ на щабововетъ на сръбската и грѣцка армии се бѣха събрали въ Скопие.

за да обсъждатъ плана за общи противъ България операции и за което нашия щабъ имаше автентични свѣденія.

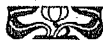
Опровергаваме оповѣстеното отъ сръбското бюро на пресата разбиване на българското дѣсно крило и седмата рилска дивизия, за която се твърди, че била разбита.

Тъкмо обратното е станало—вчера сърбитѣ стремително атакуваха македоно-одринско опълчение; то непоколебимо отблъсква атакитѣ, като имъ причинява грамадни загуби.

Въ туй врѣме седмата дивизия настѣпва въ флангъ на сърбитѣ и ги прогонва до старитѣ имъ позиции.

Освѣнъ това, считаме за съвършено излишно да опровергаваме сръбскитѣ съобщения за плѣняване на български генерали и много трофеи. Цѣльта на тѣзи съобщения очевидно е, да се намали угнетяющия ефектъ отъ сръбскитѣ поражения при Криволакъ, Киселица и Св. Никола.

Събралъ: Z.

Съдържание:

	стр.
1. Уводни думи	3.
2. Боеветъ при Злетово	5.
3. Убититъ български парламентъори	9.
4. Сражението при Криволакъ	11.
5. Разбиване на Сръбската Тимошка дивизия.	23.
6. Епизоди изъ войната	25.
7. Раненитъ сърби на пжть за Бѣлградъ	28.
8. Заловени сръбски и черногорски документи	30.
9. Мнимитъ сръбски побѣди	35.

